

Старицький Михайло Петрович

Життя та творчість

МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ

(1840—1904)

Михайло Петрович Старицький народився 14 грудня 1840р. у родині дрібного поміщика-дворянина, відставного ротмістра в с Кліщинці на Полтавщині. Рано осиротівши, виховувався під опікою дядька — В. Лисенка, двоюрідного брата його матері, батька славного українського композитора Миколи Лисенка. Отримав гарну домашню освіту.

З 1851 р. Михайло навчався в Полтавській гімназії. Як сам свідчив, "пробував тоді віршувати".

Після гімназії разом із троюрідним братом М. Лисенком у 1858р. вступив до Харківського університету.

У 1860 р. обидва брати перейшли до Київського університету, де М. Старицький спочатку навчався на фізико-математичному факультеті, а потім на юридичному. Наступного року він повернувся до Кліщинців — вступив у володіння батьківською спадщиною.

У 1862 р. М. Старицький одружився з Софією Віталіївною, сестрою М. Лисенка. Через два роки повернувся до Києва на навчання, і у 1865 р. закінчив університет.

У 1868 р. М. Старицький купив маєток в с Карпівці на Поділлі й переїхав туди з родиною.

Повернувшись у 1871 р. до Києва, разом із Лисенком організував Товариство українських акторів, поставив "Різдвяну ніч" за мотивами повісті М. Гоголя.

Брав активну участь у роботі Південно-Західного відділу Російського географічного товариства, який тоді очолював талановитий учений-народознавець, автор пісні "Ще не вмерла України" Павло Чубинський.

Протягом 1873—1876 рр. М. Старицький писав вірші, перекладав з Г. Андерсена, І. Крилова, М. Лермонтова, сербські на родні думи та пісні. На початку 80-х рр. він домігся видання літературно-художнього альманаху "Рада". Очолив першу українську

професійну трупу. Продав маєток у Карпівці, щоб зміцнити трупу матеріально. Створив новий хор і оркестр, обновили декорації, костюми і реквізит, дбав про репертуар. Після розколу трупи на два колективи (М. Старицького і М. Кропивницького) зі Старицьким залишилася молодь (М. Садовська-Барілотті, О. Вірина та інші). У 1886—1887 рр. трупа з успіхом гастролювала в Москві та Петербурзі, потім — у Варшаві, Мінську, Вільнюсі, Астрахані, Тифлісі. За станом здоров'я у 1893 р. М. Старицький залишив трупу.

Наступного року Російська Академія наук призначила драматургу персональну пенсію "За літературні праці рідною мовою". Він брав участь у створенні Всеросійського театального товариства.

У 1897 р. відбувся Перший Всеросійський з'їзд діячів сцени, на якому виступив М. Старицький. У Києві він керував драматичним гуртком Літературно-артистичного товариства, продовжував літературну діяльність. У 1903 р. письменник готував видання альманаху "Нова рада", але за його життя альманах не вийшов.

Михайло Старицький помер 27 квітня 1904 р. Похований на Байковому кладовищі.

Творча спадщина М. Старицького дуже багатогранна: поезії "Борвій", "До молоді", "До України", "Виклик", "Поету", "Поклик до братів-слов'ян" та інші; історичні романи і повісті, оповідання, написані здебільшого російською мовою: "Осада Буши", "Богдан Хмельницький", "Последние орлы", "Разбойник Кармелюк"; драматичні твори: "Не судилось", "Талан", "У темряві", "Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці", "Богдан Хмельницький", "Маруся Богуславка"; блискучі драматичні переробки творів інших авторів (цікаво, що в більшості випадків переробки стали відоміші за оригінали); "На Кожум'яках" І. Не-чуя-Левицького — "За двома зайцями", "Ночь перед Рождеством" М. Гоголя — "Різдвяна ніч", "Хата за селом" Ю. Кра-шевського — "Циганка Аза"; "Зимовий вечір" Е. Ожешко — "Зимовий вечір", "Чорноморський побит на Кубані" Я. Кухаренка — "Чорноморці" (ці переробки здійснювалися за згодою авторів, на театральних афішах вказувалося, що текст нових п'єс належить ДВОЙІ авторам", а проведені вченими текстологічні дослідження засвідчили значний внесок Старицького в здійснені ним інсценізації та переробки, що дало підстави включати їх у видання спадщини драматурга); чисельні переклади та переспіви творів Й. Гете, Г. Гейне, Ч. Байрона, В. Шекспіра, А. Міцкевича, І. Крилова, М. Лермонтова*, В. Гюго, О. Пушкіна, М. Некрасова, словацького та сербського фольклору.

Новаторство поезії Старицького виявилось у розширенні системи жанрів української поезії, збагаченні виражальних засобів. У своїх поетичних творах автор відкинув ту стилізовану образність "співучого селянина", яка була притаманна його попередникам, наприклад, О. Кониському, П. Кулішу. Уже перші поезії Старицького засвідчили, що їх ліричним героєм став український інтелігент, який зі своїми болями звернувся не до народу взагалі, а до інтелігентів, заговорив про "свої інтелігентські погляди та почуття". Але він робив це настільки щиро, що його поезія не має якогось "соціального розподілу". Наприклад, його вірш "Виклик (Ніч яка, Господи! Місячна, зоряна)" став народною піснею.

Можна виділити кілька основних мотивів лірики М. Старицького: роль і призначення поета ("Поетові"), краса людських почуттів ("Виклик"), співчуття до важкої долі простого люду ("Швачка"), тема України ("До України"). У ліриці поета відбилася публіцистичне мислення епохи, а це також вплинуло на своєрідність звучання лірики наступного літературного покоління, представленого іменами Павла Грабовського, Володимира Самійленка, Миколи Вороного.

Проте ім'я М. Старицького ми звикли пов'язувати саме з розвитком українського театру й драматургії. Досить згадати, що саме завдяки Старицькому в 1883 р. з'являється перша професійна об'єднана українська трупа, де працювали М. Кропивницький, І. Карпенко-Карий, П. Саксаганський, М. Садовський, М.

Заньковецька, М. Садовська-Барілотті. І хоча урядові й цензурні заборони спрямовували розвиток української літератури виключно у вузьке річище селянської тематики, завдяки М. Старицькому, І. Карпенку-Карому, М. Кропивницькому український театр зумів вирватись із "горілчано-гопачної" театральщини, розширив і коло тем: історія України — "Оборона Буші", життя інтелігенції — "Не судилось", філософська тематика — п'єса "Талан".

Драма "Талан" (1893), яка присвячена М. Заньковецькій (як і драма "Розбите серце"), чие життя стало основою не стільки сюжетної побудови, скільки відтворення духовного й душевного світу героїні, вперше в українській літературі звернула увагу на життя, складні творчі будні акторів професійної національної трупи. Розгортаючи життєву долю талановитої актриси Марії Лучицької, Старицький порушує низку актуальних соціальних, мистецьких, морально-етичних і філософських питань, що стосуються місця і ролі творчої інтелігенції в суспільстві, яке роздирається гострими суперечностями. Нелегко було Лучицькій прийти на сцену, але ще важче їй реалізувати свій мистецький

талант. Марія Лучицька прагне нести світло мистецтва глядачам, виховувати їх картинами народного життя, звичаїв, обрядів, багатством і красою рідної поезії і мови, підносити національну свідомість і знедолених низів, і зденаціоналізованої верхівки. Однак їй на заваді стоять бездарна акторка Квятковська, деспотичний антрепренер Котенко, продажний журналіст Юркович. На деякий час актриса, вийшовши заміж за поміщика Квітку, залишила сцену, однак ні спокою, ні рівноваги не знайшла в домі чоловіка. Більше того, її пригнічують умови бездуховного існування, її переслідує жорстока свекруха, мучить безпідставними ревностями чоловік. Лучицька знайшла в собі сили повернутися до театру, і глядачі знову тепло вітають її гру. Однак цькування талановитої актриси продовжується, набуває ще цинічніших форм. Вона непритомніє під час вистави. Здоров'я остаточно залишає Лучицьку: єдиним світлим променем в останні хвилини її життя стало привітання від групи студентської молоді. У колі справжніх друзів зі сподіваннями принести радість людям Лучицька помирає. Таким гірким є її талант, такою важкою виявилася її життєва доля. П'єса "Талан" не позбавлена окремих мелодраматичних прийомів, і все ж її можна вважати одним з кращих зразків жанру соціально— психологічної драми в українській літературі. Як режисер Старицький виходив із засад правдивості, життєвості, поваги до слова — одного з найважливіших засобів творення сценічного образу. Розвиваючи традиції О. Островського в зображенні життя акторів провінційного театру, Старицький у драмі "Талан" не тільки показав актора як виразника морального потенціалу народу, а й зробив наступний крок у художній розробці проблеми інтелігенції та народу. Звертаючись в осмисленні її соціальних і етичних аспектів до гірого гумору, що часом переходить у сарказм, протиставляючи брехні й вульгарності правду й красу в мистецтві та людських взаєминах, протестуючи проти "домостроївського" погляду на жінку, письменник сприяв дальшому поступу реалістичної української драматургії. Продовжуючи типологічний ряд образів жінок, які ведуть нерівну боротьбу за особисту

гідність, Лучицька багато в чому повторює їхню долю. Але, на відміну від них, із життя йде не тільки не зломленою, а в момент найвищого творчого злету. Тому на другий план відходять традиційна зла свекруха, дрібні інтриги бездарних заздрісників усередині театральної трупи. Правдиво змальовуючи нелегкий акторський побут, Старицький не тільки торкнувся драматичного становища українського театру. Філософська проблема вибору між любов'ю, сімейним життям і сценою, від якої залежить душевний стан героїні, якісно відрізняє "Талан" від драм М. Старицького "Не судилось", "Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці", П. Мирного "Лимерівна" чи І. Карпенка-Карого "Безталанна" та інших, де суперечність між почуттям та обов'язком виявилась усе ж у межах сімейно-побутових. Висока мета — служіння народові своїм талантом, своїм мистецтвом — вступає в суперечність із умовами життя суспільства, в якому мистецтво є предметом купівлі-продажу, а висока духовність піддається страшному натискові вульгарності та корисливості.

ОСНОВНІ ТВОРИ:

Поезії "До України", "Виклик", "Поету", "Поклик до братів-слов'ян"; драматичні твори: "Не судилось", "Талан", "Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці", "Богдан Хмельницький", "Маруся Богуславка"; драматичні переробки "За двома зайцями", "Різдвяна ніч", "Циганка Аза", "Зимовий вечір"; історико-пригодницькі романи "Молодість Мазепи", "Богдан Хмельницький".

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Комишанченко М. Михайло Старицький: Літературний портрет. — К., 1968.
2. Левчик Н. Повернення з небуття: Романи "Молодість Мазепи" і "Руїна" в контексті світоглядно-естетичних концепцій історичної прози М. Старицького // М. Старицький. Молодість Мазепи. Руїна. — К., 1997.
3. Цибаньова О Лаври і терни. — К., 1996.